CONSTANTIN CĂZĂNIŞTEANU, DAN BERINDEI, MARIN FLORESCU, VASILE NICULAE, *Revoluţia română din 1848*, în „Mica bibliotecă de istorie", E. P., Bucureşti, 1969, 376 p.

Apărută recent, în colecţia „Mica bibliotecă de istorie", *Revoluţia română din 1848* a stîrnit un real interes. Lucrarea, împărţită în nouă capitole, însoţite de o prefaţă şi o încheiere, se înscrie pe linia preocupărilor existente în istoriografia noastră în legătură cu scrierea adevăratei istorii a anului revoluţionar 1848. Revoluţia română, punct cardinal în dezvoltarea poporului nostru pe calea progresului, nu s-a bucurat încă de o monografie corespunzătoare importanţei acestui eveniment. Cartea pe care încercăm să o prezentăm, fără a suplini această lipsă, resimţită de istoriografia noastră, reprezintă, totuşi, o încercare meritorie pe calea strădaniilor existente, în ceea ce priveşte lămurirea problemelor fundamentale ale revoluţiei de la 1848.

Autorii, pe baza principalelor rezultate obţinute pînă în prezent de istoriografia noastră, veche şi nouă, şi-au propus să realizeze o sinteză, menită să servească informării „publicului larg cititor asupra desfăşurării, semnificaţiei şi importanţei revoluţiei din 1848" (p. 20).

Din capul locului, merită subliniat faptul că autorii au urmărit să analizeze revoluţia de la 1848 în „desfăşurarea sa unitară, pe teritoriul locuit de români." (p. 20). Pornind de la acest punct de vedere, care îşi face un loc tot mai larg în istoriografia românească, autorii lucrării au reuşit să evidenţieze, într-o manieră suficient de convingătoare, faptul că dezvoltarea similară a celor trei ţări române a imprimat un caracter unitar cauzelor fundamentale ce au contribuit la declanşarea valului revoluţionar de la 1848. De asemenea, din analiza cauzelor principale, care au generat revoluţia de la 1848, se desprinde, în mod firesc concluzia potrivit căreia acestora le-au corespuns aceleaşi revendicări programatice în Moldova, Ţara Românească şi Transilvania.

În acelaşi timp, analiza pregătirii ideologice şi compararea programelor revoluţionare le-a îngăduit autorilor să demonstreze că „cele trei ţări aveau aceleaşi năzuinţe, aceleaşi aspiraţii de eliberare socială şi naţională, în cadrul cărora obiectivul final era unirea tuturor românilor într-un singur stat democrat, naţional, unitar şi independent". (p. 149).

Ideea caracterului unitar al revoluţiei române este prezentă în toate capitolele lucrării. Ca urmare a acestui fapt şi desfăşurarea revoluţiei este privită „în mod unitar şi cronologic" (p. 21). Avem de-a face, astfel, cu una din primele încercări de analiză aparte a succesiunii cronologice a evenimentelor petrecute de la 1848 în cele trei ţări române. Desfăşurarea revoluţiei nu mai este analizată separat, aşa cum s-a făcut în lucrările anterioare, ci în funcţie de evoluţia strict cronologică a evenimentelor, care, însă, nu au întotdeauna o legătură organică între ele.

O atenţie specială s-a acordat, în lucrare, problemelor fundamentale ale revoluţiei române de la 1848. Pe această linie, merită relevat faptul că autorii s-au preocupat în mod deosebit de evidenţierea primordialităţii obiectivului social al revoluţiei din Moldova, Ţara Românească şi Transilvania. De aceea, nu este întîmplătoare importanţa acordată problemei agrare, de a cărei rezolvare depindea, în cea mai mare măsură, înfăptuirea celorlalte obiective urmărite de revoluţionarii români. Desfiinţarea relaţiilor feudale, împroprietărirea ţăranului şi ridicarea lui de la iobag la rangul de cetăţean, trebuiau să ducă, în mod necesar, la deschiderea căilor celor mai largi pentru dezvoltarea ţărilor române pe calea progresului.

Evidenţierea primordialităţii obiectivului social nu i-a împiedicat însă pe autori să surprindă legătura organică cu problema naţională. Reformele preconizate de revoluţionari puteau fi înfăptuite, aşa după cum a subliniat, la timpul său, M. Kogălniceanu, numai în cadrul statului naţional unitar şi independent. Acest fapt este subliniat în mai multe capitole ale lucrării. Mai mult, un capitol special, — capitolul al VII-lea — este consacrat, în întregime, problemei unirii naţionale în timpul revoluţiei de la 1848.

Împrejurările interne dar mai ales cele internaţionale, după cum bine se subliniază în lucrare, nu au îngăduit, atunci, înfăptuirea programului revoluţionar. Intervenţia brutală a forţelor armate străine a dus la înăbuşirea revoluţiei române. Înfrîngerea revoluţiei nu a împiedicat decît temporar realizarea obiectivelor ei fundamentale. Aşa după cum se subliniază în ultimul capitol, lupta revoluţionarilor români pentru unire şi libertate socială a fost continuată în emigraţie. Acest capitol, consacrat activităţii desfăşurate de emigranţii români pînă în anul 1853, evidenţiază consecvenţa cu care paşoptiştii au luptat pentru întreţinerea spiritului revoluţionar şi înfăptuirea statului naţional unitar.

Definind însemnătatea istorică a revoluţiei de la 1848, autorii subliniază, pe bună dreptate, că „întreaga istorie modernă a României — de la 1848 şi pînă la 1918 — nu reprezintă altceva decît împlinirea în faze succesive a principalelor revendicări paşoptiste: reforma agrară, statul unitar, independenţa naţională. Bazele pe care s-a dezvoltat societatea română modernă sînt de fapt bazele preconizate în programele revoluţionare paşoptiste, drumul istoric al României moderne fiind jalonat de înfăptuirea cerinţelor enunţate la Iaşi, Blaj şi Islaz" (p. 372).

Cartea constituie, în esenţă, prima încercare de tratare „unitară şi cronologică" a revoluţiei române de la 1848. Meritele lucrării sînt de netăgăduit. De aceea, avînd în vedere importanţa acţiunii întreprinse de autori, o să ne îngăduim să facem unele observaţii în legătură cu cîteva probleme discutate în cuprinsul cărţii, observaţii menite să probeze interesul cu care am urmărit-o.

Astfel, în capitolul al II-lea, consacrat stadiului dezvoltării social-economice şi politice a ţărilor române în preajma revoluţiei de la 1848, întîlnim aprecierea potrivit căreia „agricultura din Principate a înregistrat un salt după 1829" (p. 39). Această teorie a „saltului" în agricultură, ca urmare a tratatului de la Adrianopol ni se pare exagerată. Progresele în agricultura Principatelor nu pot fi explicate prin anul 1829, ci prin transformările anterioare survenite în cadrul domeniului feudal, care era deja orientat spre producţia pentru piaţă.

În acelaşi capitol, analizîndu-se „Constituţia" cărvunarilor din 1822, se apreciază că acolo „se găsesc neîndoielnic rădăcinile istorice ale coaliţiei de clasă care se va stabili în cursul secolului al XIX-lea între moşierime şi burghezie" (p. 53). Afirmaţia, din păcate, nu este întărită de argumente convingătoare. Or, problema genezei alianţei dintre burghezie şi moşierime prezintă un deosebit interes pentru istoria noastră modernă. „Constituţia" cărvunarilor, luată în sine, nu ni se pare suficientă pentru a demonstra că anul 1822 poate fi luat ca punct de plecare în lămurirea genezei acestei alianţe, deoarece documentul respectiv reflectă mai mult tendinţa boierimii mici şi mijlocii de a ajunge la egalitate, în ceea ce priveşte privilegiile, cu marea boierime. De aceea, ni se pare riscant să căutăm rădăcinile alianţei politice dintre burghezie şi moşierime în acest document. Geneza acestei

alianțe poate fi căutată, credem noi, după 1848, în perioada luptei pentru constituirea statului național unitar.

Capitolul al III-lea, referitor la pregătirea ideologică a revoluției de la 1848, se caracterizează mai mult printr-o enumerare de date și fapte. Aceasta estompează, într-o anumită măsură, trăsăturile fundamentale ale ideologiei pașoptiste. Or, în direcția aceasta s-au obținut rezultate importante care, din păcate, nu sînt valorificate în lucrare.[1]

În același timp, aprecierile referitoare la „Asociația patriotică" din Moldova ni se par exagerate. Este dificil să acordăm un rol important acestei „societăți", atîta vreme cît existența ei nu poate fi dovedită cu argumente convingătoare. Concluziile la care s-a ajuns în ultima vreme, concluzii bazate pe o studiere temeinică a situației din Moldova, în preajma și în timpul revoluției de la 1848, infirmă teza potrivit căreia ar fi existat, în accepția acreditată în unele lucrări, această „Asociație patriotică"[2]. De altfel, acceptarea existenței unei atari asociații ar avea implicații serioase asupra explicării revoluției moldovene.

In capitolul al IV-lea, analizîndu-se cristalizarea situației revoluționare, se încearcă acreditarea ideii conform căreia înființarea „gărzilor naționale", de către nobilimea maghiară din Transilvania, s-ar datora îngrijorării acesteia în legătură cu frămîntările din armată. Această explicație nu este concludentă. Cauzele înființării acestor gărzi sînt de natură socială și națională. Apariția acestor instrumente de represiune avea temeiuri mai adînci decît îngrijorarea nobilimii față de situația existentă în armată. De altfel, cel puțin în primele luni ale revoluției, armata din Transilvania — avem în vedere în special unitățile austriece — a colaborat cu nobilimea maghiară la reprimarea mișcărilor țărănești.

Cea mai mare extindere s-a dat în lucrare capitolului referitor la desfășurarea revoluției. Maniera de tratare, după cum am mai arătat, este „unitară și cronologică". Metoda aceasta, care presupune analiza evenimentelor în succesiunea lor strict cronologică, are multe neajunsuri. În acest fel se poate crea o impresie falsă în legătură cu teza principală pe care autorii au căutat să o reliefeze în întreaga lucrare. Analiza cronologică a desfășurării evenimentelor revoluționare este nefirească deoarece nu există întotdeauna o legătură organică între principalele momente ale anului 1848. În plus, metoda aceasta nu permite, în suficientă măsură, reliefarea unității de acțiune revoluționară. Dincolo de particularitățile firești, care nu pot fi trecute cu vederea, unitatea de acțiune a fost continuu prezentă și ea ocupă un loc important în definirea caracterului unitar al revoluției române de la 1848. De aceea, în ceea ce ne privește, nu sîntem de acord cu maniera de organizare a acestui important capitol.

În afară de aceasta, tratarea anului revoluționar 1848 din Moldova prezintă unele deficiențe. Astfel, autorii s-au ferit să lămurească faptul că în Moldova avem de-a face cu o revoluție sau cu o mișcare revoluționară. Titlul lucrării presupunea asemenea explicații. În stadiul actual al cercetărilor se impune, credem, revizuirea tezei potrivit căreia în Moldova ar fi existat numai o mișcare revoluționară, așa cum și autorii lucrării de față lasă să se înțeleagă. De asemenea, nu putem accepta teza referitoare la existența a două etape în desfășurarea revoluției moldovene. De altfel, această idee este în contradicție cu concepția ce stă la baza lucrării pe care o recenzăm. Admiterea celor două etape îi duce pe autori la concluzia eronată că revoluționarii moldoveni ar fi cunoscut un proces de „trezire" numai sub influența evenimentelor petrecute în Transilvania și Țara Românească. Or, în aceste condiții ar fi mai greu să explicăm caracterul unitar al ideologiei pașoptiste. Ideea radica-

[1] Paul Cornea, *O epocă luminoasă a literaturii române: epoca 1848*, în „Studii de literatură română modernă", București, 1962; Idem, *Rădăcini luministe ale pașoptismului*, în, *De la Alexandrescu la Eminescu*, București, 1966; Idem, *Studiu introductiv*, în „*Gîndirea românească în epoca pașoptistă*, București, 1968.

[2] Gh. Platon, *Probleme privind mișcarea revoluționară de la 1848 din Moldova*, în, „Studii și articole de istorie", vol. XI, București, 1968, p. 79—81.

lizării programului revoluţionar al moldovenilor, numai datorită influenţelor, este astăzi caducă pentru istoriografia noastră.

Aceste observaţii, la care se pot adăuga şi altele, nu scad cu nimic din valoarea lucrării. Ele au doar menirea de a ilustra interesul cu care am urmărit această nouă lucrare despre revoluţia română de la 1848.

V. Russu

CONSTANTIN C. GIURESCU, *Viaţa şi opera lui Cuza Vodă:* Ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, Ed. ştiinţifică, Bucureşti, 1970, 467 pagini + rezumat în limbile franceză, rusă şi engleză, indice şi 40 p. planşe în afară de text.

După o primă ediţie, apărută în 1966 şi epuizată într-un timp record, cartea profesorului C. C. Giurescu, intens solicitată, atît de specialişti, cît şi de un public larg, vede din nou lumina tiparului, în condiţiile în care întregul nostru popor a sărbătorit 150 de ani de la naşterea Domnului Unirii. Lucrarea se vrea şi reprezintă, într-adevăr, cel mai frumos omagiu al contemporaneităţii pentru făuritorul României moderne.

Viaţa şi opera lui Cuza Vodă este mai mult decît o indică titlul; este o veritabilă frescă a societăţii româneşti, într-o epocă de mari prefaceri, de constituire a naţiunii, de angajare pe calea progresului şi a civilizaţiei. Autorul, cu măiestria ce-l caracterizează, făcînd ordine într-un vast material documentar, a reliefat liniile directoare de dezvoltare ale societăţii, conturînd figura luminoasă a lui Alexandru I. Cuza şi situîndu-l în contextul faptelor şi al evenimentelor.

Cartea, în întregul ei, reflectă pasiunea exemplară a autorului pentru obiectul cercetării, capacitatea acestuia de a pune în ordine şi de a utiliza un enorm material documentar şi o bibliografie vastă, măiestria de a selecta elementele esenţiale, de natură să dea contur şi consistenţă evenimentelor şi personalităţilor. Calităţile istoricului, ale omului de ştiinţă, se îmbină fericit cu acelea ale eruditului, omul de vastă cultură, care captivează pe cititor, în egală măsură, prin acurateţea, eleganţa şi — în acelaşi timp — simplitatea stilului.

Lucrarea se citeşte cu interes şi plăcere, fiind un preţios instrument pentru specialişti şi, totodată, o operă de cultură, cu reală aderenţă la un public larg.

Din capul locului, trebuie făcută precizarea că *Viaţa şi opera lui Cuza Vodă* reprezintă rezultatul unor investigaţii largi, care au solicitat îndelung şi complet pe cercetător. În afara folosirii integrale a lucrărilor publicate anterior-indicate, cu scrupulozitate, în *Introducerea bibliografică*, autorul a beneficiat de informaţiile existente în arhiva Cuza. Cercetările sistematice efectuate în bogatul material al acesteia, pe care autorul, după propria sa mărturisire (p. 23), l-a ordonat, i-au îngăduit să aducă în circuitul ştiinţific date şi fapte noi; acestea, filtrate prin personalitatea autorului, imprimă operei o valoare ce o singularizează.

Lucrarea profesorului C. C. Giurescu este concepută într-o largă viziune dialectică. Atît în primul, cît şi în cel de-al doilea capitol ce urmează *Introducerii bibliografice (Lupta pentru Unirea Principatelor. Victoria din 1859 prin dubla alegere ca domn a lui Alexandru Ioan Cuza* şi *Alexandru Cuza înainte de domnie),* viitorul domn al Unirii este înfăţişat ca un reprezentant al epocii, ca un ilustru participant la eforturile generaţiei sale — generaţia revoluţiei de la 1848 — de a constitui statul modern, unitar şi democratic, România. Prin trăsături concise este reconstituită epoca anterioară domniei, cînd, în cadrul revoluţiei de la 1848 şi apoi în perioada care a precedat formării statului naţional, s-a alcătuit programul al cărui executor va fi Alexandru I. Cuza. Portretul domnitorului este înfăţişat veridic, integrat organic în realitatea contemporană.

De asemenea, după înfăţişarea evenimentelor care au precedat şi au înlesnit dubla alegere, în capitolul consacrat *Primilor trei ani de domnie. Recunoaşterii Uni-*